

Sloboda izražavanja – presude Evropskog suda za ljudska prava

Bilten X: SLOBODA IZRAŽAVANJA I GOVOR MRŽNJE

Evropski sud za ljudska prava prepoznao je nekoliko kategorija govora koji se smatra uvredljivim u odnosu na koncept ljudskih prava, i koji stoga nije zaštićen pravom na slobodu izražavanja. Ova vrsta govora naziva se "govorom mržnje".

Sama upotreba jezika koji se smatra uvredljivim ili koji je oštar ne smatra se "govorom mržnje". O "govoru mržnje" se može govoriti samo ako takav govor podriva temeljne norme ljudskih prava i demokratije, ili izaziva i podstiče mržnju ili nasilje protiv određene grupe.

Evropski sud nije formulisao sveobuhvatnu definiciju "govora mržnje", već je ostavio otvorenom. (Vidjeti dolje definiciju iz preporuke Komiteta ministara Savjeta Evrope). "Govor mržnje" identifikovao je kao govor koji ima za cilj da pobudi rasnu ili etničku mržnju (odluka Evropskog suda *Féret protiv Belgije*, kao i *Garaudy protiv Francuske*, koja se tiče poricanja holokausta), govor koji podstiče mržnju protiv lica na osnovu seksualne orijentacije (slučaj *Vejdeland i drugi protiv Švedske*), vjeroispovijesti (slučaj *Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva*). Evropski sud je takođe razmatrao brojne slučajeve koji se tiču govora koji poriče osnovne vrijednosti demokratije i tolerancije i, po pravilu, odbacuje predstavke koje su inspirisane totalitarnom ili anti-demokratskom doktrinom (što najbolje ilustruje odluka u slučaju *Refah Partisi* (Stranka blagostanja) i *drugi protiv Turske*).

U isto vrijeme, priznajući da "govor mržnje" postoji i poričući njegovu zaštitu u skladu sa članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima, Sud je bio veoma oprezan u razlikovanju između onoga što smatra dozvoljenim političkim govorom i govorom mržnje (vidi npr. slučaj *Udruženje građana "Radko" & Paunkovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*), pri čemu je dozvolio novinarima da izvještavaju o govoru mržnje (*Jersild protiv Danske*).

Komitet ministara Savjeta Evrope usvojio je preporuku na temu govora mržnje koja se bavi sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava.

U daljem tekstu ukratko su predstavljene glavne odluke Suda u ovoj oblasti, kao i preporuka Savjeta Evrope.

1. Presude Evropskog suda za ljudska prava

- **Jersild protiv Danske**, predstavka br. 15890/89, presuda od 23. septembra 1994. godine: **pravo novinara da izvješte o govoru mržnje**

Slučaj se ticao novinara koji je napravio dokumentarni film, koji je između ostalog sadržao i insert iz televizijskog programa u kojem je intervjuisao tri pripadnika jedne rasističke grupe. Njih trojica iznijeli su uvredljive i pogrdne komentare na račun imigranata i etničkih grupa, a novinar je osuđen za pomaganje u širenju rasističkih stavova. On se žalio Sudu tvrdeći da je osuda prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Praveći razliku između trojice mladića koju su iznijeli rasističke primjedbe i novinara, koji je o tome izvijestio, Evropski sud za ljudska prava konstatovao je da je osuda prekršila njegovo pravo na slobodu izražavanja. Sud je dalje zaključio da je novinar imao za cilj da razotkrije rasizam i analizira i objasni rasističke stavove, što predstavlja pitanje od velikog javnog interesa o kojem javnost ima pravo da bude obaviještena. Sud je takođe uzeo u obzir činjenicu da, u cjelini, film nije imao za cilj propagiranje rasističkih pogleda i ideja, kao i to da je emisija emitovana u kasnijim večernjim satima i da je bila namjenjena starijoj publici.

- **Önal protiv Turske** predstavke br. 41445/04 i 41453/04, presuda od 2. oktobra 2012. godine: **osuda za govor mržnje za izdavača knjige koji je namjeravao da informiše javnost o diskriminaciji je prekršila pravo na slobodu izražavanja**

Ovaj slučaj tiče se osude direktora izdavačke kuće zbog publikacija koje su navodno podstakle mržnju i netrpeljivost. Podnosilac predstavke objavio je biografiju biznismena kurdskog porijekla, optuženog za trgovinu drogom i članstvo u ilegalnoj oružanoj organizaciji PKK (Kurdistanska radnička partija), kao i prevod knjige prvobitno objavljene na švedskom jeziku o Alevitima iz Dersima. Domaći sudovi su utvrdili da su obje publikacije podijelile narod između Turaka i Kurda, Sunita i Alevita, i time podstakle mržnju i neprijateljstvo.

Evropski sud je utvrdio da obje presude krše pravo izdavača na slobodu izražavanja. Sud je utvrdio da je, iako su pojedini djelovi u prvoj knjizi dali izuzetno negativnu sliku turske države i imali neprijateljski narativni ton, knjiga naglašavala da se kurdski "problem" mora riješiti mirnim putem. Knjiga nije predstavljala "poziv na oružje". U odnosu na drugu knjigu, Sud je konstatovao da je ona pratila društvenu i kulturnu istoriju Alevita. Ova publikacija se bavila problemima sa kojima su se suočavali Aleviti iz drugačije perspektive u odnosu na "ustaljenu", i Sud je naglasio da je na taj način knjiga promovisala različitost stavova i ispunila pravo javnosti da prima različite ideje i informacije iz raznih izvora. Zaključeno je da su obje knjige odražavale jasnu namjeru da se informiše javnost o bitnim pitanjima javne politike, a ne da se podstakne mržnja ili nasilje na bilo koji način.

- **Yavuz et Yaylali protiv Turske**, predstavka br. 12606/11, presuda od 17. decembar 2013. godine: **krivična osuda zbog promovisanja terorističke organizacije prekršila je pravo na slobodu izražavanja**

Podnosioci predstavke su dvije osobe pritvorene zbog učešća u demonstracijama protiv bezbjednosnih snaga. Ovim demonstracijama su prethodile druge demonstracije, u organizaciji Maoističke komunističke partije, tokom kojih su službe bezbjednosti ubile 17 osoba. Maoistička komunistička partija u Turskoj se smatra terorističkom organizacijom, pa su stoga podnosioci predstavke osuđeni zbog „promovisanja terorističke organizacije“.

Evropski sud za ljudska prava smatrao je da je krivična osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je naveo da, iako države mogu preduzeti mjere zaštite državne bezbjednosti i sprječavanja terorizma, one moraju balansirati pravo na slobodu izražavanja i potrebu demokratskog društva da se zaštiti od terorizma. U ovom kontekstu, Sud je naglasio da domaći zakoni treba precizno da definišu „terorizam“, upozoravajući da:

„državne vlasti treba pažljivo da definišu koncept terorizma u cilju izbjegavanja... tužbi zbog zločina povezanih sa terorizmom u slučajevima kada (izjava) predstavlja samo kritiku vladine politike“.

Sud je konstatovao da turski zakon zabranjuje „veličanje“ terorizma. On se složio da se veličanje terorizma, omalovažavanje žrtava, pozivi na finansiranje terorističkih organizacija ili drugo slično ponašanje zaista može smatrati podsticanjem nasilja i mržnje i stoga legitimno može biti ograničeno. Međutim, takva ograničenja bi u praksi trebalo primjenjivati veoma pažljivo i sa rezervom. U datom slučaju, Sud je smatrao da su podnosioci predstavke bili osuđeni samo zbog učešća u demonstracijama protiv upotrebe prekomjerne sile od strane službe bezbjednosti. Oni nijesu podsticali na nasilje, niti promovisali terorističku organizaciju.

- ***Perincek protiv Švajcarske***, predstavka br. 27510/08, presuda od 17. decembra 2013. godine: **krivična osuda zbog osporavanja pravne kvalifikacije genocida u Jermeniji prekršila je pravo na slobodu izražavanja**

Podnosilac predstavke je turski državljanin osuđen u Švajcarskoj zbog javnog osporavanja kvalifikacije ubistava Jermena od strane Otomanskog carstva kao „genocida“. Švajcarski sudovi su ga osudili zbog rasne diskriminacije, smatrajući da jermenski genocid, poput jevrejskog, predstavlja istorijsku činjenicu priznatu kao dokazanu od strane švajcarskog parlamenta. On je zatim podnio predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je smatrao da je krivična osuda podnosioca predstavke prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da odbacivanje pravne kvalifikacije događaja iz 1915. godine kao „genocida“ nije podsticalo na mržnju protiv jermenskog naroda. Sud je naveo da je pitanje da li je događaje iz 1915. godine i kasnije moguće kvalifikovati kao „genocid“ bilo od velikog interesa za javnost, a da je govor podnosioca predstavke, u okviru javne rasprave, bio istorijske, pravne i političke prirode. Sud je takođe konstatovao da pitanje da li su događaji iz 1915. zaista bili „genocid“ nije bila stvar konsenzusa unutar akademske zajednice, i da je od 190 država svijeta samo oko njih dvadeset zvanično priznalo zločin nad Jermenima kao genocid. Na kraju, Sud je naglasio razlikovanje ovog slučaja od onih koji su se ticali negacije zločina Holokausta. U tim slučajevima, podnosioci predstavki su negirali istorijske činjenice, iako su one bile vrlo konkretne, kao što je postojanje gasnih

komora, a negiranje holokausta je bilo sredstvo kojim se podsticalo na mržnju protiv Jevreja. U ovom predmetu, podnosilac predstavke nije postupao na takav način.

- **PETA Deutschland protiv Njemačke**, predstavka br. 43481/09, presuda od 8.11.2012. godine: **zabrana publikacije koja banalizuje sudbinu žrtava holokausta ne predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja**

PETA Deutschland, njemački ogranak organizacije za zaštitu prava životinja PETA, imala je u planu da pokrene kampanju oglašavanja pod nazivom "Holokaust na vašem tanjiru", ističući plakate sa fotografijom zatvorenika koncentracionih logora zajedno sa slikom životinja držanih u kavezima i torovima za masovni uzgoj, uz kratak tekst. Centralni savjet Jevreja u Njemačkoj dobio je sudski nalog kojim se navedenoj organizaciji zabranjuje objavljivanje sedam konkretnih plakata, tvrdeći da je kampanja uvredljiva i da krši njihovo ljudsko dostojanstvo kao lica koja su preživjela holokaust, kao i prava личности članova porodice koje je jedan od njih izgubio. PETA je uložila žalbe Saveznom ustavnom sudu, koje su odbijene uz obrazloženje da kampanja banalizuje sudbinu žrtava holokausta.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da izrečena mjera zabrane ne krši pravo na slobodu izražavanja organizacije PETA Deutschland. Smatrajući da kampanja nije imala za cilj da omalovaži koncentracioni logor, Sud je utvrdio da se činjenice slučaja ne mogu izdvojiti iz istorijskog i društvenog konteksta holokausta, posebno u Njemačkoj. Sud je prihvatio stav njemačke vlade koja smatra da ima posebnu obavezu prema Jevrejima koji žive u Njemačkoj. U tom svjetlu, Sud je utvrdio da su njemački sudovi dali relevantne i dovoljne razloge za dosuđivanje građanske zabrane.

Dalje, što se tiče težine kazne, postupak nije uključivao nikakve krivične sankcije, već samo građansku zabranu kojom se sprječava objavljivanje sedam plakata organizacije PETA Deutschland. Konačno, PETA nije utvrdila da joj nisu dostupna druga sredstva koja imaju za cilj skretanje pažnje javnosti na problem zaštite prava životinja.

- **Mehmet Hatip Dicle protiv Turske**, predstavka br. 9858/04, presuda od 15. oktobra 2013. godine: **osuda zbog kritikovanja vladine politike u odnosu na Kurde prekršila je pravo na slobodu izražavanja**

Podnosilac predstavke je novinar koji je osuđen zbog članka u kojem je kritikovao politiku lokalne vlasti, osuđujući ekonomsku situaciju i rast trgovine drogom. On je takođe tvrdio da su Kurdi u regionu bili žrtve politike asimilacije i genocida.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Konstatovao je da je članak nesporno bio zlonamjeran, s izrazima poput: „ratne mašinerije“, „spaljivanje sela“, „genocid“, „ubistvo“, „mučenje“ i „ugnjjetavanje“. Članak se takođe bavio pitanjima kao što su depopulacija regiona, nizak ekonomski razvoj, političko nasilje i represija nad Kurdima i širenje trgovine drogom, a podnosilac predstavke je apelovao na svoje čitaoce da promovišu mir i slobodu. Sud je smatrao da iako je članak imao negativan stav prema državnoj

politici, nije pozivao na nasilje, oružani otpor ili ustanak i da se s toga ne može smatrati „govorom mržnje“.

2. Preporuka Savjeta Evrope

- Preporuka br. R 97(20) Komiteta ministara Savjeta Evrope na temu "govora mržnje"

Navedena Preporuka Komiteta ministara zahtijeva od država članica da usvoje zakone protiv govora mržnje, kao i da se same uzdrže od govora mržnje.

U skladu sa Preporukom, govor mržnje "podrazumijeva sve oblike izražavanja koji šire, raspiruju, podstiču ili pravdaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminacije i neprijateljstva prema manjinama, migranatima i ljudima imigrantskog porijekla".

U Načelu 1 navodi se da "vlade država članica, organi vlasti i javne institucije na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, kao i državni službenici, imaju posebnu odgovornost da se naročito u medijima uzdrže od izjava koje mogu da se shvate kao govor mržnje".

Načelo 2 zahtijeva od država članica da "uspostave ili održavaju cjelovit pravni okvir koji se sastoji od odredaba građanskog, krivičnog i upravnog prava o govoru mržnje". U skladu sa Načelom 3, bilo kakvo "uplitanje u slobodu izražavanja treba da bude usko ograničeno i da se primjenjuje na zakonit i nearbitraran način, na osnovu objektivnih kriterijuma". Načelo 7 propisuje da je "izvještavanje o rasizmu, ksenofobiji, antisemitizmu i drugim oblicima netolerancije u potpunosti zaštićeno članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima".

Pripremio: Peter Noorlander, direktor Media Law Defence Initiative, London u saradnji sa HRA